

Μορφολογική Ποικιλία στην Κοινή Νεοελληνική και τις διαλέκτους¹

Αγγελική Ράλλη
Πανεπιστήμιο Πατρών

Περίληψη

Στην εργασία διερευνάται το φαινόμενο της ποικιλίας στη μορφολογία της Κοινής Νέας Ελληνικής και μερικών από τις πλέον χαρακτηριστικές διαλέκτους της, όπως είναι τα Αϊβαλιώτικα, τα Λεσβιακά, τα Καππαδοκικά, τα Κυπριακά και τα Κατωιταλιώτικα. Μελετώνται οι τομείς της παραγωγής, της σύνθεσης και της κλίσης και εξετάζονται παράγοντες ενδογενείς και εξωγενείς, όπως για παράδειγμα η γλωσσική επαφή, που προκαλούν ή που υποστηρίζουν και ενδυναμώνουν την εμφάνιση ποικιλίας. Αποδεικνύεται ότι η ποικιλία είναι σημαντικό χαρακτηριστικό μιας ζωντανής γλώσσας η οποία υπόκειται στο φυσικό νόμο της εξέλιξης και αλλαγής.

Λέξεις-κλειδιά: ποικιλία, μορφολογία, κλίση, παραγωγή, σύνθεση, γλωσσική επαφή

1. Ποικιλία: υποθέσεις και προτάσεις

Η ποικιλία είναι μια ιδιότητα των ζωντανών γλωσσών και μία θεμελιώδης έννοια στη γλωσσολογική θεωρία. Η έρευνα πάνω στην συγχρονική ποικιλία επικεντρώνεται στην εύρεση των μορφών και δομών ενός συγκεκριμένου γλωσσικού συστήματος σε μία συγκεκριμένη περίοδο, και στοχεύει στη διατύπωση υποθέσεων αναφορικά με τους παράγοντες, ενδογενείς και εξωγενείς, οι οποίοι καθορίζουν και περιορίζουν τα φαινόμενα που παρατηρούνται.

Η ποικιλία σχετίζεται με την ιστορική εξέλιξη, αλλά θα πρέπει να διακρίνεται από την αλλαγή, αφού ένας νεωτερικός τύπος ίσως συνυπάρχει με έναν προϋπάρχοντα για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η ποικιλία δημιουργεί *υπεραφθονία*, με την έννοια ότι περισσότερες από μία μονάδες ή περισσότερες από μία δομές χρησιμοποιούνται για να εκφράσουν την ίδια έννοια, και συνεπώς σχετίζεται με την έννοια της *πολυπλοκότητας* (complexification) (Trudgill 2009).² Εντούτοις, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα ενδιάμεσο στάδιο σε μία διαδικασία απλοποίησης, εφόσον η προσθήκη νεωτερικών διάφανων τύπων ή δομών οδηγεί σε μία πιο κανονική διαμόρφωση των γραμματικών δομών και η επικράτηση των νεωτερικών τύπων οδηγεί σε μία ολοκληρωτική αντικατάσταση των ανώμαλων ή αδιαφανών γραμματικών κατηγοριών.

Η ποικιλία μπορεί συχνά να εκδηλώνεται ως κοινωνιογλωσσική ποικιλία, ή ως η πιο στενά σχετιζόμενη γεωγραφική ποικιλία, η οποία αφορά στη διαλεκτική γλωσσική

¹ Η παρούσα έρευνα έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΑΡΙΣΤΕΙΑ Ι (διευθύντρια προγράμματος, καθ. Αγγελική Ράλλη). Επένδυση στην κοινωνία της γνώσης μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

² Βλέπε Trudgill (2009) για τις έννοιες της πολυπλοκότητας και της απλοποίησης στη γραμματική.

ποικιλότητα. Μπορεί επίσης να μελετάται λαμβάνοντας υπόψη την προφορική ή γραπτή διάσταση των δεδομένων, όπως επισημαίνεται από τον Bisang (2011).

Στο άρθρο αυτό προτείνω να προσεγγισθεί η μορφολογική ποικιλία ως ένα φαινόμενο που προκαλείται πρωταρχικά από ενδογλωσσικές αιτίες. Υποστηρίζω ότι παρόλο που μπορεί συχνά να προκύπτει από την παρεμβολή εξωγενών παραγόντων, όπως είναι η επαφή με άλλες γλώσσες, ενδογενείς ιδιότητες περιορίζουν τις νεωτερικές δομές. Για το σκοπό αυτό, παρουσιάζω την ποικιλία με παραδείγματα από τις τρεις διαδικασίες σχηματισμού λέξεων, την παραγωγή, τη σύνθεση και την κλίση. Αποδεικνύω ότι παράγοντες όπως η εξάλειψη της αλλομορφίας, η παραδειγματική αναλογία, οι ιδιότητες επιλογής, η έννοια της κεφαλής και γενικά τα εγγενή χαρακτηριστικά του σχηματισμού λέξεων, επηρεάζουν την εμφάνιση ποικιλίας.

Το άρθρο βασίζεται σε δεδομένα από τη Νέα Ελληνική, μία διαχτυτική γλώσσα η οποία είναι πλούσια σε μορφολογικές δομές, εμφανίζει ποικιλία σε όλο το σύνολο των μορφολογικών διαδικασιών, παρουσιάζει ιδιαίτερα ανεπτυγμένη διαλεκτική ποικιλία και έχει έρθει σε επαφή με επίσης καλά μελετημένες, αλλά τυπολογικά διαφορετικές γλώσσες, όπως είναι η ημι-αναλυτική Ρομανική και η συγκολλητική Τουρκική. Τα δεδομένα αντλούνται όχι μόνο από την Κοινή, αλλά και από τις διαλέκτους της. Υποστηρίζω ότι η εξέταση των ποικίλων τύπων αποδεικνύει ότι η ποικιλία μπορεί να ρίξει φως στην υπεροχή ισχυρών τάσεων σε μια συγκεκριμένη γλώσσα και μπορεί να υποδείξει πιθανές γλωσσικές αλλαγές.

2. Ποικιλία στις μορφολογικές διαδικασίες

Όπως φαίνεται στις ακόλουθες παραγράφους, η ποικιλία σε όλες τις εκφάνσεις της επηρεάζει τις μορφολογικές μονάδες και τις μορφολογικές διαδικασίες, ακόμα και τις πιο παραγωγικές, όπως είναι η κλίση.

2.1 Ποικιλία στην παραγωγή

Συχνά, για τη δημιουργία λέξεων μιας συγκεκριμένης κατηγορίας, μία διαδικασία παραγωγής μπορεί να χρησιμοποιεί περισσότερους του ενός τύπους μίας συγκεκριμένης ενότητας, για διάφορους λόγους. Για παράδειγμα, στην Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ), διαφορετικά επιθήματα μπορεί να χρησιμοποιηθούν για το σχηματισμό μιας ποικιλίας θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα, των οποίων η συγκεκριμένη επιλογή εξαρτάται από τον τύπο της βάσης με την οποία συνδυάζονται. Όπως αναφέρει ο Τριανταφυλλίδης (1963: 328), αυτά τα επιθήματα είναι το *-τρια* (π.χ. *χορεύ-τρια*)³ και ο λιγότερο συχνός τύπος του *-τρα*, ο οποίος συχνά φέρει μία μειωτική συνυποδήλωση (π.χ.

³ Οι τύποι της Ελληνικής δίνονται με ορθογραφική μεταγραφή.

χαρτοπαίχ-τρα)⁴, το -ίνα (π.χ. δικαστ-ίνα)⁵, το -ίσσα (μαγείρ-ίσσα), και το -ου (π.χ. ταξιτζ-ού).

Δύο ακόμη διαδικασίες για το σχηματισμό θηλυκών τύπων επαγγελματικών ουσιαστικών ανταγωνίζονται με τη χρήση ενός εκπεφρασμένου παραγωγικού μορφήματος:

- i. *Μετάπλαση*: πολύ συχνά, τα μεταπλασμένα ουσιαστικά δεν εμφανίζουν διαφορετική κατάληξη από τους αρχικούς αρσενικούς τύπους, αλλά το θηλυκό γένος αποδίδεται με τη βοήθεια του θηλυκού άρθρου (π.χ. ο.ΑΡΣ ηθοποιός vs. η.ΘΗΛ ηθοποιός).
- ii. *Σχηματισμός φραστικών συνθέτων*: η διαδικασία αυτή θέτει τη θηλυκή λέξη *γυναίκα* πριν από τα αρσενικά ουσιαστικά (π.χ. *γυναίκα βουλευτής*).⁶

Η μετάπλαση είναι μία γηγενής διαδικασία, που ανάγεται στην Αρχαία Ελληνική, ενώ η φραστική σύνθεση έχει εισαχθεί από τη Γαλλική ή την Αγγλική (Τριανταφυλλίδης 1963· Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 1994) και προϋποθέτει παράθεση δύο κλιτών λέξεων, η οποία αντιτίθεται στα τυπικά ελληνικά σύνθετα τα οποία έχουν ως βάση το θέμα (Ralli 2013).

Η ποικιλότητα των παραγωγικών διαδικασιών καθιστά το σχηματισμό των ελληνικών θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών ένα πολύ ενδιαφέρον θέμα, αφού η επιλογή μιας συγκεκριμένης διαδικασίας καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από περιορισμούς, κυρίως γλωσσικούς, αλλά επίσης εξωγλωσσικούς. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η επιλογή ενός συγκεκριμένου επιθήματος εξαρτάται κυρίως από τις ιδιότητες της βάσης. Τα επιθήματα διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες ανάλογα με τη βάση με την οποία συνδυάζονται: εκείνα που προσαρτώνται σε ουσιαστικά και εκείνα που συνδυάζονται με ρήματα. Τα -ίνα, -ίσσα και -ου ανήκουν στην πρώτη κατηγορία (1), ενώ τα -τρια ή -τρα είναι μέρος της δεύτερης (2) (Koutsoukos & Pavlaku 2009):

- (1)
α. εφοπλιστ(ής) ⁷	>	εφοπλιστ-ίνα
β. μαυραγορίτ(ης)	>	μαυραγορίτ-ίσσα
γ. ταξιτζ(ής)	>	ταξιτζ-ού

⁴ Οι Koutsoukos & Pavlaku (2009: 120) υποστηρίζουν πως μολονότι το -τρα θεωρείται ανεπίσημη αλλομορφική ποικιλία του -τρια (βλέπε Λεξικό της Κοινής Νέας Ελληνικής, 1998). Οι δύο τύποι δε μπορούν πάντα να εναλλάσσονται ελεύθερα χωρίς διαφορά στη σημασία. Για παράδειγμα, η *παλαιστρα* δηλώνει τη γυναίκα παλαιστή, ενώ η *παλαιστρα* το χώρο της πάλης, αφού το -τρα χρησιμοποιείται κυρίως για [-ανθρώπινους] σχηματισμούς. Οι ίδιοι προτείνουν ότι το -τρια και το -τρα είναι ανταγωνιστικά μεταξύ τους επιθήματα με τομείς αλληλεπικαλύψεων.

⁵ Το -ίνα είναι ιταλικής προέλευσης. Δεν χρησιμοποιείται αποκλειστικά και μόνο για το σχηματισμό των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών, αλλά εμφανίζεται και για το σχηματισμό ουσιαστικών τα οποία δηλώνουν θηλυκά ζώα (π.χ. *προβατίνα*. ΘΗΛ < *πρόβατο*. ΟΥΔ). Αποτελεί, επίσης, κατάληξη κάποιων θηλυκών ονοματικών δανείων με ιταλική βάση (π.χ. *μπαλαρίνα*), των οποίων η εσωτερική δομή δεν είναι προσβάσιμη στους ομιλητές της Ελληνικής.

⁶ Η φραστική διαδικασία της σύνθεσης είναι σχετικά καινούργια στην Ελληνική. Συνδυάζει δύο λέξεις οι οποίες διατηρούν το δικό τους τόνο, ενώ απουσιάζει ο δείκτης σύνθεσης. Αντίθετα, στην τυπική σύνθεση της Ελληνικής το πρώτο μέλος είναι συνήθως θέμα, υπάρχει υποχρεωτικά δείκτης σύνθεσης και η όλη κατασκευή αποτελεί μία φωνολογική λέξη (Ralli 2013).

⁷ Τα κλιτικά επιθήματα και γενικά τα τεμάχια τα οποία δεν συμμετέχουν στην παραγωγή περικλείονται σε παρενθέσεις.

(2)

- α. ερμηνεύ(ω) > ερμηνευ-τή(ς), ερμηνεύ-τρια
 β. χαρτοπαίξ(ω) > χαρτοπαίχ-τη(ς), χαρτοπαίχ-τρα

Μία υποδιαίρεση μέσα στην πρώτη ομάδα είναι επίσης δυνατή βάσει δομικών κριτηρίων: τα *-ινα*, *-ισσα* και *-ου* είναι ευαίσθητα στον τύπο της εσωτερικής δομής της λέξης των αρσενικών επαγγελματικών ουσιαστικών. Συστηματικά, το *-ου* επιλέγει ουσιαστικά που φέρουν το γηγενές επαγγελματικό επίθημα *-ας* στον αρσενικό τους τύπο (π.χ. *μυλων-άς*, *μυλων-ού*) ή τα επιθήματα, που συνδυάζονται με τουρκική βάση, δηλαδή τα *-τζής* (π.χ. *γκαφα-τζής*, *γκαφατζ-ού*) και *-λής* (π.χ. *μπελα-λής*, *μπελαλ-ού*). Παρομοίως, βάσεις που φέρουν το γηγενές επίθημα του δράστη *-της* (π.χ. *μάν-της*, *μάντ-ισσα*) ή το λατινογενές *-άρης* (π.χ. *αγελαδ-άρης*, *αγελαδάρ-ισσα*) δείχνουν προτίμηση στο *-ισσα*. Αντίθετα, καμία συγκεκριμένη προτίμηση από το επίθημα *-ινα* δεν εκδηλώνεται από επιθηματοποιημένες βάσεις, αλλά σε μερικές περιπτώσεις, οι σχηματισμοί σε *-ινα* εναλλάσσονται με εκείνους σε *-ισσα* (π.χ. *νομάρχης*, *νομαρχ-ίνα/νομάρχ-ισσα*).

Αξίζει να σημειωθεί ότι αυτός ο τύπος της ποικιλίας στην παραγωγή ενισχύεται από κοινωνιογλωσσικούς παράγοντες. Οι νεωτερικοί τύποι κυριαρχούν σε ανεπίσημες γλωσσικές περιστάσεις, ενώ η προτίμηση των ομιλητών για αρχαιοπρεπές ύφος στη γλώσσα ευνοεί τους παλαιότερους τύπους, οι οποίοι θεωρούνται μεγάλου κύρους σε αντίθεση με τους ευρείας χρήσης ανεπίσημους. Έτσι, η διαδικασία της μετάπλασης με τη χρήση του θηλυκού άρθρου (π.χ. η.ΘΗΛ *βουλευτής*) συχνά χρησιμοποιείται σε επίσημες περιστάσεις, ενώ ο τύπος σε *-ινα* (π.χ. *βουλευτίνα*) σχετίζεται περισσότερο με το ανεπίσημο γλωσσικό ύφος. Όσον αφορά στη σχετικά πρόσφατη διαδικασία των φραστικών συνθέτων (π.χ. *γυναίκα βουλευτής*), συχνά ανταγωνίζεται με τον μεταπλασμένο τύπο στα ίδια περιβάλλοντα λόγω της αυξανόμενης επιρροής της Αγγλικής. Ωστόσο, δεν αποτελεί τον κυρίαρχο τύπο σχηματισμού θηλυκών ουσιαστικών, διότι τα φραστικά σύνθετα γίνονται ακόμη αντιληπτά ως «ξένες» δομές.

2.1.1 Ποικιλία στην παραγωγή και γλωσσική επαφή

Ενδογλωσσικές τάσεις συχνά περιορίζουν και δημιουργούν ποικιλία μεταξύ των νεωτερικών παράγωγων τύπων οι οποίοι έχουν εισαχθεί από γλωσσική επαφή. Για το σκοπό αυτό, θα εξετάσω την εισαγωγή τουρκικών ρημάτων στα Αϊβαλιώτικα, τα οποία ενσωματώθηκαν στη γλώσσα⁸ ως δάνεια μίγματα (Haugen 1950), καθώς *απαρτίζονται* από ένα τουρκικό τμήμα και ένα ελληνικό, το οποίο συνίσταται από την προαιρετική παρουσία ενός στοιχείου ενσωμάτωσης *-ιζ-*, ακολουθούμενο από την κατάληξη προσώπου/αριθμού. Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι το στοιχείο ενσωμάτωσης δεν είναι παρά ο γνωστός ρηματοποιητής της Ελληνικής *-ιζ-* ο οποίος παραγωγικά σχηματίζει ρήματα από γηγενή ουσιαστικά. Η χρήση του ή όχι κατανέμει τα ρηματικά δάνεια σε δύο ομάδες, ενώ κάθε ομάδα ανήκει σε μια ξεχωριστή κλιτική τάξη: εκείνα με τον ρηματοποιητή *-ιζ-* κλίνονται σύμφωνα με την ΚΤ1 (3), ενώ εκείνα χωρίς τον ρηματοποιητή ανήκουν στην ΚΤ2 (4):

⁸ Τα Αϊβαλιώτικα ομιλούνταν στη μικρασιατική περιοχή των Κυδωνιών (Αϊβαλί), πριν το 1923. Σήμερα έχουν περιοριστεί στη Λέσβο σε διαλεκτικούς θύλακες που κατοικούνται από Αϊβαλιώτες πρόσφυγες. Για πληροφορίες σχετικά με τη διάλεκτο, βλ. www.mikrasia.lit.upatras.gr και Ράλλη (προσεχώς).

(3)

<i>Αϊβαλιώτικα</i>	<i>Τουρκικά</i>	<i>Ελληνικά/Αϊβαλιώτικα</i>	<i>Ελληνικά/Αϊβαλιώτικα</i>
		<i>ρηματοποιητής</i>	<i>κλίση</i>
α. μπουρντίζ(ου) 'γυρίζω κάτι'	bur(mak) ⁹	-ιζ-	-ου.1EN
β. κουντουρντίζ(ου) 'επιδεικνύω υπερκινητικότητα'	kudur(mak)		
γ. νταλντίζ(ου) 'σκοτίζομαι'	dal(mak)		

(4)

<i>Αϊβαλιώτικα</i>	<i>Τουρκικά</i>	<i>Ελληνικά/Αϊβαλιώτικα</i>	<i>Ελληνικά/Αϊβαλιώτικα</i>
		<i>ρηματοποιητής</i>	<i>κλίση</i>
α. κατσιρντ(ώ) 'ξεφεύγω'	kaşır(mak)	ø	-ο.1EN
β. σαβουρντ(ώ) 'ρίχνω κάτι με δύναμη'	savur(mak)		
γ. αχταρντ(ώ) 'πετώ κάτι/αναποδογυρίζω'	aktar(mak)		

Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει το γεγονός ότι υπάρχουν εναλλακτικοί τύποι, δείχνοντας την τυχαία επιλογή μεταξύ των δύο στρατηγικών ενσωμάτωσης, όπως αποτυπώνεται το (5):

(5)

<i>Αϊβαλιώτικα</i>		<i>Τουρκικά</i>
KT1	KT2	
α. αχταρντίζ(ου) / αχταρντ(ώ) 'πετώ κάτι κάτω/αναποδογυρίζω'		aktar(mak)
β. σακιντίζ(ου) / σακιντ(ώ) 'κάνω στην άκρη'		sakin(mak)
γ. ψχορντίζ(ου) / ψχορντ(ώ) 'ραντίζω'		püskürt(mek)

Ακολουθώντας τη Ralli (2012), υποστηρίζω πως η ποικιλία στις στρατηγικές ενσωμάτωσης, με ή χωρίς τη χρήση ενός στοιχείου ενσωμάτωσης, οφείλεται στην παρέμβαση μερικών βασικών μορφολογικών ιδιοτήτων της γλώσσας δέκτη, των Αϊβαλιώτικων στην προκειμένη περίπτωση, οι οποίες καθορίζουν και περιορίζουν το σχήμα των δάνειων τύπων.

Αξίζει να σημειωθεί πως ο δανεισμός από την Τουρκική πραγματοποιείται στη βάση του τρίτου προσώπου ενικού του αορίστου, όπως απεικονίζεται στο (6):

⁹ Το -mak είναι ο απαρεμφατικός δείκτης της Τουρκικής.

(6)

Τουρκικά

sakinmak

3EN αορίστος: sakın-di-ø

3EN ενεστώτα: sakın-iyor-ø

όπου, *sakin-* είναι η ρίζα, το *-di-* μαρκάρει τον παρελθοντικό χρόνο και το *-Iyor-* το συνοπτικό της όψης.

Αϊβαλιώτικα

σακιντ(ι)-ιζ-ου

Αυτή η επιλογή του 3^{ου} ενικού προσώπου δεν προκαλεί έκπληξη· παρατηρείται ευρέως διαγλωσσικά στο δανεισμό (Matras 2009: 158), και, στην συγκεκριμένη περίπτωση, ευνοείται από την απουσία στα Αϊβαλιώτικα (και γενικά στα Ελληνικά) ενός εκπεφρασμένου απαρμφατικού τύπου. Εντούτοις, τα ακόλουθα φαινόμενα είναι ιδιαίτερος ενδιαφέροντα:

- i. Η επανάλυση του 3^{ου} ενικού τύπου, ο οποίος έχει μετατραπεί σε ένα χωρίς κλίση και χωρίς χρόνο θέμα, ώστε να συνδυαστεί με τις καταλήξεις των Αϊβαλιώτικων. Όπως προτείνεται από τη Ralli (2012), η συγκεκριμένη επανάλυση έχει πραγματοποιηθεί λόγω των βασικών απαιτήσεων της μορφολογίας της Ελληνικής να σχηματίζει λέξεις συνδυάζοντας θέματα, τα οποία είναι δεσμευμένα στοιχεία, με καταλήξεις της κλίσης.
- ii. Ο αποκλεισμός του ενεστωτικού τύπου από τη γλώσσα δότη (Τουρκικά) και η υιοθέτηση του παρελθοντικού (αορίστου) τύπου, όπως φαίνεται στο (6). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το θέμα του αορίστου γενικά εξυπηρετεί ως βάση για την παραγωγή των ρηματικών ουσιαστικών και επιθέτων για την Ελληνική. Σε αυτήν την ιδιότητα υπόκειται και ο σχηματισμός δάνειων ρημάτων, αφού ανήκει επίσης στην παραγωγή.

Ένα σημαντικό ζήτημα που προκύπτει τώρα είναι γιατί οι δύο στρατηγικές ενσωμάτωσης, δηλαδή με ή χωρίς το στοιχείο ενσωμάτωσης, συνυπάρχουν, και συχνά εναλλάσσονται αναφορικά με το ίδιο ρήμα. Και σε αυτήν την περίπτωση, η εξήγηση βρίσκεται στις μορφολογικές ιδιότητες της γλώσσας δέκτη. Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα παραδείγματα στο (4) διαφέρουν από εκείνα στο (3) ως προς το γεγονός ότι απουσιάζει ο ρηματοποιητής *-ιζ-* και κλίνονται σύμφωνα με την ΚΤ2 (τα ρήματα στο (3) ανήκουν στην ΚΤ1). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κλιτικές τάξεις των ρημάτων της Ελληνικής διακρίνονται μόνο στον ενεστώτα και στους μη συνοπτικούς χρόνους, ενώ δεν υπάρχει καμία ουσιαστική διαφορά σε παρελθοντικό συνοπτικό περιβάλλον (αόριστος), όπου τα ρήματα και των δύο κλιτικών τάξεων μοιράζονται τις ίδιες καταλήξεις. Επιπλέον, τα ρήματα τα οποία φέρουν τον ρηματοποιητή *-ιζ-* (ΚΤ1) και εκείνα χωρίς το συγκεκριμένο ρηματοποιητή (ΚΤ2) εμφανίζουν το ίδιο τελικό θεματικό φωνήεν /i/ στον αόριστο χρόνο, όπως φαίνεται από την αντιπαραβολή των (7α) και (7β):

(7)

α. ΚΤ1 χωρίς-ει

Αόριστος (παρελθόν συνοπτικό)

[xóri-se]

β. ΚΤ2 εκτιμ-ά

Αόριστος (παρελθόν συνοπτικό)

[ektími-se]

Επομένως, δεν θα έπρεπε να προκαλεί ιδιαίτερη έκπληξη το γεγονός ότι η εισαγωγή τουρκικών ρημάτων στα Αϊβαλιώτικα ακολουθεί δύο διαφορετικές στρατηγικές, με ή χωρίς την χρήση ενός στοιχείου ενσωμάτωσης και ότι ελεύθερη εναλλαγή μεταξύ των

δύο στρατηγικών είναι επίσης πιθανή: αφού ο δανεισμός ρημάτων από την Τουρκική βασίζεται στον παρελθοντικό χρόνο, και στην Ελληνική υπάρχουν θεματικά αλλόμορφα που εμφανίζουν ομοιότητες στον παρελθοντικό χρόνο με αυτά της Τουρκικής, ανεξάρτητα από την κλιτική τάξη στην οποία ανήκουν -τουλάχιστον ρήματα της ΚΤ1 σε -ιζ (ΚΤ1) και εκείνα της ΚΤ2- και οι δύο στρατηγικές είναι εξίσου προσβάσιμες από τους ομιλητές των Αϊβαλιώτικων.¹⁰

2.2 Ποικιλία στη σύνθεση

Η σύνθεση είναι ένας ιδιαίτερα ενδιαφέρων τομέας, γιατί παρουσιάζει δομική ποικιλία στον τρόπο με τον οποίο δύο συστατικά συνδυάζονται. Παρουσιάζω δύο περιπτώσεις ποικιλίας στη σύνθεση, η οποία προκαλείται από ενδογενείς αιτίες, ενώ στην δεύτερη περίπτωση η ποικιλία ενισχύεται από την επαφή. Και οι δύο περιπτώσεις σχετίζονται με την έννοια της κεφαλής η οποία παίζει έναν κρίσιμο ρόλο στη σύνθεση, εφόσον η κεφαλή μεταφέρει τη γραμματική κατηγορία και άλλες μορφοσυντακτικές και σημασιολογικές ιδιότητες στο σύνθετο (Scalise & Fábregas 2010), και η παρουσία ή η απουσία κεφαλής στο εσωτερικό του συνδυασμού των δύο θεμάτων οδηγεί στη διάκριση ανάμεσα σε ενδοκεντρικά και εξωκεντρικά σύνθετα.

2.2.1 Εναλλαγή τύπων μεταξύ ενδοκεντρικών και εξωκεντρικών συνθέτων

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2007) και Ralli (2013), στην Ελληνική τα σύνθετα αποτελούν φωνολογικές λέξεις, εμφανίζουν την κεφαλή στα δεξιά της δομής και τα συστατικά¹¹ τους είναι θέματα και συνδέονται με έναν εσωτερικό δείκτη σύνθεσης -ο-. Τα σύνθετα τα οποία περιλαμβάνουν μία σχέση εξάρτησης (τροποποίηση, προσδιορισμός ή συμπληρωματικότητα) ανάμεσα στα συστατικά τους εμφανίζουν μια ιδιαίτερα αυστηρή σειρά, σύμφωνα με την οποία η κεφαλή ακολουθεί τη μη κεφαλή.¹² Εντούτοις, μια σειρά παραδειγμάτων φαίνεται να αντικρούει αυτή την άκαμπτη σειρά, όπως δείχνει το (8):

(8)

α. κεφαλόπονος	β. πονοκέφαλος
λαιμόπονος	πονόλαιμος
οδοντόπονος	πονόδοντος
καρδιοχτύπι	χτυποκάρδι

¹⁰ Σε περιπτώσεις όπου υιοθετείται μόνο μία στρατηγική υπάρχει μια ελαφρά προτίμηση προς αυτή με το στοιχείο ενσωμάτωσης. Αυτό μπορεί, επίσης, να οφείλεται σε ενδογλωσσικούς λόγους, δεδομένου ότι ρήματα της ΚΤ1 είναι πιο συχνά από εκείνα της ΚΤ2.

¹¹ Τα κύρια μορφολογικά σχήματα των ελληνικών συνθέτων είναι [θέμα θέμα] (π.χ. [[νυχτ-ο-λούλουδ]-ο]) και [θέμα λέξη] (π.χ. [ντοματ-ο-σαλάτα]). Βλέπε Ralli (2013) για περισσότερες λεπτομέρειες.

¹² Εντούτοις, στις δομές παρατακτικών συνθέτων που αντιπαραθέτουν ουσιαστικά (π.χ. *αλατ-ο-πίπερο*), επίθετα (*ασπρ-ό-μαυρο*) ή ρήματα (*πηγαίν-ο-έρχομαι*), η κεφαλή είναι δύσκολο να διακριθεί (βλ. Ralli 2013 για σχετικές πληροφορίες).

Τα παραδείγματα της πρώτης στήλης (8α) εναλλάσσονται ελεύθερα με εκείνα της δεύτερης (8β), ενώ δεν υπάρχει σημασιολογική διαφορά μεταξύ τους. Σε μία προσπάθεια να εξηγήσει αυτή την αρκετά περίεργη ποικιλία, η Ralli (2013) πρότεινε ότι οι περιπτώσεις του (8α) είναι τυπικοί ενδοκεντρικοί σχηματισμοί, οι οποίοι δημιουργήθηκαν σύμφωνα με το ευρέως χρησιμοποιούμενο σχήμα [O O], όπου το πρώτο ουσιαστικό τροποποιεί το δεύτερο. Για παράδειγμα, *κεφαλόπονος* είναι ο πόνος (ουσιαστικό *πόνος*) του κεφαλιού (ονοματικό θέμα *κεφάλ-*), και το *-ος* που παρεμβάλλεται μεταξύ των δύο συστατικών είναι ο δείκτης σύνθεσης. Αντιθέτως, τα παραδείγματα του (8β) είναι εξωκεντρικοί σχηματισμοί, φτιαγμένοι αναλογικά ως προς ένα αρχαίο σχήμα συνθέτου [P O] που ακόμα και σήμερα επιβιώνει παρόλο που δεν είναι παραγωγικό, σύμφωνα με το οποίο ένα πρώτο ρηματικό συστατικό (π.χ. το ρηματικό θέμα *πον-*) ακολουθείται από το συμπλήρωμά του (π.χ. το ονοματικό θέμα *κεφαλ-*).¹³ Ως εξωκεντρικοί, οι σχηματισμοί του (8β) συνδυάζονται με ένα μηδενικό παραγωγικό επίθημα το οποίο μετατρέπει τη δομή σε όνομα (π.χ. [[[P-O]P-θ]ο-ος]), όπου το τελικό *-ος* (παρομοίως με το 8α) είναι η κατάληξη που πραγματώνει πτώση (ονομαστική) και αριθμό (ενικό).¹⁴ Η υπόθεση σχετικά με την εξωκεντρικότητα της δομής [P O] στο (8β) υποστηρίζεται από το γεγονός ότι τα *πον-* και *χτυπ-* είναι δύο σπάνιες περιπτώσεις της Ελληνικής οι οποίες μοιράζονται ένα κοινό θέμα, τόσο στις ονοματικές όσο και στις ρηματικές τους πραγματώσεις και συνεπώς είναι ασαφής η κατηγορία τους. Συγκρίνατε, για παράδειγμα, τους κλιτούς τύπους του πρώτου προσώπου ενικού του ενεστώτα *χτυπώ* και *πονώ* με τα αντίστοιχα ουσιαστικά στον τύπο της ονομαστικής ενικού *πόνος* και *χτύπος*.

Και σε αυτή την περίπτωση, η μορφολογική ποικιλία που περιγράφεται παραπάνω οφείλεται σε ενδογλωσσικές αιτίες: προκύπτει από την κατηγοριακή ασάφεια των θεμάτων, όπως τα *πον-* και *χτυπ-*, και από τη διαθεσιμότητα των δύο δομών σύνθεσης, το πολύ παραγωγικό [O O] σχήμα και το λιγότερο παραγωγικό, αλλά ακόμα διαθέσιμο σχήμα [P O]. Αυτό το είδος της ποικιλίας που προκαλείται από ενδογλωσσικούς λόγους οδηγεί τους ομιλητές στο να μην δείχνουν ιδιαίτερη προτίμηση για μία από τις δύο δομές. Εντούτοις, η έλλειψη περιπτώσεων όπου τα ρηματικά θέματα συμπίπτουν με τα ονοματικά στην Ελληνική και η σπανιότητα των εξωκεντρικών συνθέτων βασισμένων σε [P O] συνδυασμούς κάνουν τις εναλλαγές όπως εκείνες του (8) να είναι ιδιαίτερα ασυνήθιστες.

2.2.2 Ποικιλία στη σύνθεση και γλωσσική επαφή

Η έννοια της κεφαλής στη σύνθεση επηρεάζεται σε μικρό βαθμό από καταστάσεις γλωσσικής επαφής. Διαλεκτικά στοιχεία δείχνουν ότι η δεξιόστροφη κεφαλή επικρατεί ακόμα και στις διαλέκτους εκείνες οι οποίες έχουν επηρεαστεί από γλώσσες με

¹³ Το σχήμα [P O] ήταν ιδιαίτερα παραγωγικό στην Αρχαία Ελληνική, ενώ σήμερα οι [P O] εξωκεντρικοί σχηματισμοί είναι είτε κατάλοιπα παλαιότερων εποχών ή παράγονται αναλογικά. Για παράδειγμα, ο [[[μισρ-ο-γύνο]-η]ο-ς] είναι ένας αρχαίος σχηματισμός, ενώ το [[[χασρ-ο-μέρο]-η]ο-ς] είναι μία νέα δημιουργία.

¹⁴ Σύμφωνα με τους Ralli (2013) και Ralli & Andreou (2012), οι εξωκεντρικοί σχηματισμοί διαθέτουν επίσης κεφαλή, αλλά διαφέρουν από τους ενδοκεντρικούς ως προς το γεγονός ότι η κεφαλή τους είναι ένα παραγωγικό επίθημα το οποίο βρίσκεται έξω από το συνδυασμό των βασικών συστατικών του συνθέτου. Αυτό το επίθημα μπορεί να είναι μορφολογικά πραγματωμένο, όπως στο [[[χασρ-ο-μέρο]-η]ο-ς], ή μη πραγματωμένο, όπως στο [[[πονρ-ο-κέφαλο]-θ]ο-ος].

αριστερόστροφη σύνθεση όπως, για παράδειγμα, τα Επτανησιακά, τη διάλεκτο των Ιονίων νησιών η οποία έχει υποστεί την επιρροή των Βενετσιάνικων.¹⁵ Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν σποραδικές περιπτώσεις αριστερόστροφων [Ο Ο] σχηματισμών, οι περισσότερες των οποίων εντοπίζονται στην Bovesse της Grecanico, την ελληνική διάλεκτο που ομιλείται στην Νότια Ιταλία.¹⁶ Ας δούμε τα ακόλουθα παραδείγματα από την Bovesse, την ΚΝΕ και τα Αϊβαλιώτικα:

(9)

α. Bovesse	β. ΚΝΕ	γ. Αϊβαλιώτικα
fidǰámbelo	αμπελόφυλλο	αμπιλόφλου
klonósparto	σπαρτόκλωνο	σπαρτόκλωνου
ššilorótamo	ποταμόξυλο	πουταμόξλου
sprodomárho	μαραθόσπορος	μαραθόσπουρους

Οι αριστερόστροφοι τύποι του (9α) είναι ιδιαίτερα προβληματικοί, καθώς η Bovesse, ως διάλεκτος ελληνικής καταγωγής, δεν αναμένεται να εμφανίζει αριστερόστροφη σύνθεση. Πράγματι, οι αντίστοιχοι σχηματισμοί στην ΚΝΕ και σε άλλες διαλέκτους, όπως για παράδειγμα στα Αϊβαλιώτικα είναι δεξιόστροφοι. Μία εύλογη υπόθεση θα ήταν να ισχυριστούμε ότι η Bovesse έχει επηρεαστεί από τα Ρομανικά συστήματα, δηλαδή την Κοινή Ιταλική και τις τοπικές ρομανικές διαλέκτους, όπου τα [Ο Ο] σύνθετα είναι ως επί το πλείστον αριστερόστροφα, όπως απεικονίζεται στα παραδείγματα του (10), όπως αναφέρονται στο Scalise (1992):

(10)

NN Ιταλικά σύνθετα

ufficio viaggi	< ufficio	viaggi
ταξιδιωτικό πρακτορείο		πρακτορείο ταξίδια
scuola guida	< scuola	guida
οδηγός σχολικού		σχολείο οδηγός
capostazione	< capo	stazione
σταθμάρχης		αρχηγός σταθμός
pescecane	< pesce	cane
σκυλόψαρο, καρχαρίας		ψάρι σκύλος

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η αριστερόστροφη κεφαλή δεν εμφανίζεται στην Griko, την ποικιλία του Σαλέντο, και δεν έχει πλήρως αντικαταστήσει την δεξιόστροφη κεφαλή στη σύνθεση της Bovesse, αφού υπάρχουν πολλές πραγματώσεις με την κεφαλή στα δεξιά. Σε μερικά σπάνια παραδείγματα, το ίδιο ουσιαστικό πιθανόν να βρίσκεται στην αριστερή ή στη δεξιά πλευρά, ανάλογα με το παράδειγμα που εξετάζει κανείς. Για παράδειγμα, τα *skordófiddo* 'φύλλο σκόρδου' και *fidǰámbelo* 'φύλλο αμπελιού' έχουν την ίδια κεφαλή, *fidǰo*, αλλά στην περίπτωση του *skordófiddo*, το *fidǰo* βρίσκεται στα δεξιά, ενώ το *fidǰámbelo* εμφανίζει αριστερά την κεφαλή.

¹⁵ Τα νησιά αυτά βρίσκονταν υπό ενετική κατοχή για περίπου δύο έως τέσσερις αιώνες, ανάλογα με το νησί.

¹⁶ Σήμερα, η Grecanico έχει δύο υποδιαλέκτους, την Griko (ομιλείται στην περιοχή του Σαλέντο) και την Bovesse (ή Greco), η οποία ομιλείται στην Καλαβρία.

Αντί να συμπεράνω μια αλλαγή οφειλόμενη στην επαφή με τη Ρομανική, θα συμφωνήσω με τον Andreou (2015) ότι στην Bovesese, η αριστερόστροφη κεφαλή έχει κληρονομηθεί από την Αρχαία Ελληνική, όπου ήταν μια δομική δυνατότητα, παρόλο που ήταν λιγότερο παραγωγική από τη δεξιόστροφη. Σημειώνεται ότι αυτά τα παραδείγματα των αριστερόστροφων [Ο Ο] συνθέτων μπορούν να βρεθούν στον Όμηρο (π.χ. *ποδήνεμος* *Ιλιάδα* 2.786 ‘γοργός στα πόδια’ < *ποδ-* + *άνεμος*) και σε μερικούς αρχαίους Έλληνες συγγραφείς, όπως ο Αισχύλος (π.χ. *θεοινος* ‘Θεός του κρασιού’ < *θε-* + *οἶνος* ‘κρασί’). Στη βάση της υπόθεσης αυτής, μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι στην Bovesese το φαινόμενο έχει διατηρηθεί, διότι έχει ενισχυθεί μέσω της έντονης επαφής με τη Ρομανική, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στην ΚΝΕ και στα Αϊβαλιώτικα, όπου η Ρομανική είχε μικρή μόνο επιρροή. Με άλλα λόγια, η έντονη γλωσσική επαφή έχει ευνοήσει και ενδυναμώσει την ποικιλία στη σύνθεση, η οποία οφείλεται κυρίως σε ενδογλωσσικούς λόγους. Είναι σημαντικό ότι σπάνια παραδείγματα αριστερόστροφων συνθέτων μπορούν επίσης να εντοπιστούν σε κάποιες άλλες νεοελληνικές διαλέκτους οι οποίες διατηρούν έναν αριθμό αρχαϊκών χαρακτηριστικών και έχουν, επίσης, υποστεί την επιρροή της Ρομανικής, όπως για παράδειγμα στα Κυπριακά (π.χ. *ρίζαντι* < *αντί* + *ρίζα*), μια διάλεκτο επηρεασμένη από τη Γαλλική και την Βενετσιάνικη.¹⁷ Η άρνηση της υπόθεσης ότι η Ρομανική έχει προκαλέσει την εισαγωγή της αριστερόστροφης κεφαλής σε όλες αυτές τις διαλέκτους τεκμηριώνεται επιπλέον από το γεγονός ότι η αλλαγή στη θέση της κεφαλής συνιστά μερική δομική αλλαγή στη σύνθεση, αφού, για παράδειγμα, η γενική δομή των συνθέτων της Bovesese παραμένει μορφολογική: σε αντίθεση με τα ιταλικά [Ο Ο] σύνθετα, τα οποία συντίθενται από δύο ανεξάρτητες λέξεις (10), η σύνθεση στη Bovesese ακολουθεί τα σχήματα σύνθεσης της Ελληνικής, επειδή συνδυάζει θέματα και εμφανίζει δείκτη σύνθεσης ανάμεσα στα συνθετικά συστατικά. Επιπλέον απόδειξη στον ισχυρισμό ότι η αριστερόστροφη [Ο Ο] σύνθεση προέρχεται από την Ελληνική δίνεται από την Griko, την ποικιλία της Grecanico που ομιλείται στο Σαλέντο, όπου δεν υπάρχουν καθόλου αριστερόστροφα σύνθετα, παρόλο που η Griko έχει επίσης επηρεαστεί ισχυρά από τη Ρομανική. Όπως αναφέρουν οι Rohlf's (1997) και Καραναστάσης (1997), η Bovesese έχει απομονωθεί περισσότερο από την Griko, επομένως, υποθέτω ότι η πρώτη έχει διατηρήσει περισσότερα αρχαϊκά ελληνικά στοιχεία, μεταξύ των οποίων, τις αριστερόστροφες [Ο Ο] δομές.

2.3 Ποικιλία στην κλίση

Σε διάφορες γλώσσες, συχνή είναι η περίπτωση όπου συγκεκριμένα ουσιαστικά ή ρήματα κλίνονται με περισσότερους του ενός τρόπους (βλ. Rainer 1989 και Plag 1999). Για παράδειγμα, στη λεσβιακή διάλεκτο, υπάρχουν ποικίλοι τύποι στον παρατατικό χρόνο των ρημάτων, κυρίως στη (μεσο)παθητική φωνή, ενώ μερικοί είναι πιο συχνοί από άλλους, ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή:

(11)

ΙΕΝ ενεστώτα *δέν-ουμι* ‘δένομαι’

ΙΕΝ παρατατικού *δέν-ουμνα* / *διν-όμνα* / *δέν-ουμνταν* / *δέν-ουμντων* / *διν-όμνταν* / *διν-όμντων*,

¹⁷ Τα παραδείγματα αυτής της ενότητας προέρχονται από τον Andreou (2015), όπου παρέχονται περισσότερα στοιχεία σχετικά με την Bovesese, τα Κυπριακά και την Αρχαία Ελληνική.

όπου το *δεν-* είναι θέμα, το *-ο/-ου-*¹⁸ είναι το πρώην θεματικό φωνήεν και τα *-μνα/-μνταν/-μντων* οι ποικίλες καταλήξεις, όπως φαίνεται στο διαλεκτικό χάρτη¹⁹ του Εργαστηρίου Νεοελληνικών Διαλέκτων του Πανεπιστημίου Πατρών.

Η ποικιλία στην κλίση φαίνεται να εναντιώνεται στην *Αρχή της Παραδειγματικής Οικονομίας* που προτάθηκε από τον Carstairs (1987), και γενικότερα στην *Αρχή της Οικονομίας* της Γλώσσας, η οποία συχνά μεταφράζεται ως *Αρχή της Αμφιμονοσημαντότητας* (μια μορφή/μία σημασία, βλ. Stork 2004). Εντούτοις, σύμφωνα με τους Rainer et al. (2008: 11), η ιδέα ότι ο μορφολογικός πλεονασμός θα έπρεπε να εξαλειφθεί είναι απλουστευτική και απαιτείται έρευνα σε βάθος, ώστε να αποφασιστεί ποιες συνθήκες εφαρμόζονται στη διατήρηση της αρχής της οικονομίας. Πράγματι, ο Stolz (2008: 245) υποστηρίζει πως η πλεοναστική μορφολογία «δύσκολα πεθαίνει» και προτείνει ότι αυτό μπορεί να χαρακτηριστεί ως φυσικό, εάν ανταποκρίνεται στη γενικότερη δομή της εξεταζόμενης γλώσσας.²⁰

2.3.1 Ετερόκλιση

Η ποικιλία στην κλίση συχνά μεταφράζεται ως *ετερόκλιση*, με άλλα λόγια ως η ιδιότητα ενός λεξήματος να κλίνεται σύμφωνα με περισσότερες της μίας κλιτικές τάξεις (Stump 2006: 278). Για τον Stump (2006), η ετερόκλιση δεν θα έπρεπε να είναι αυθαίρετη και λεξικά εντοπιζόμενη, αλλά δομημένη και συστηματική. Σε αυτό το πνεύμα, και με τη βοήθεια των δεδομένων από τη Ρομανική, ο Maiden (2009: 81-84) αποδεικνύει ότι, πέρα από ένα ιδιосυγκρασιακό ατύχημα, το φαινόμενο σχετίζεται με τις μορφολογικές ιδιότητες μιας γλώσσας, συγκεκριμένα με τα κύρια οργανωτικά χαρακτηριστικά των παραδειγμάτων της, π.χ. τη θεματική τους αλλομορφία.

Στις ελληνικές διαλέκτους, η ετερόκλιση δεν είναι σπάνια. Προκαλείται μορφολογικά και πράγματι σχετίζεται με τη θεματική αλλομορφία, επιβεβαιώνοντας τις απόψεις του Maiden. Για παράδειγμα, στα Λεσβιακά και τα Αϊβαλιώτικα πολλά αρσενικά ουσιαστικά σε *-αν/-αλ/-αρ-ης*²¹ (το /i/ αποκόπτεται φωνολογικά σε άτονη θέση) παρουσιάζουν κλιτική ποικιλία στον πληθυντικό αριθμό, όπου υπάρχουν δύο εναλλακτικοί τύποι. Για παράδειγμα, τα ουσιαστικά *καρβ(ου)ηράρ(η)ς* και *τζουμπάη(η)ς*²² (12) κλίνονται σύμφωνα

¹⁸ Η μορφή ποικιλίας του θεματικού φωνήεντος είναι μόνο φωνολογική επειδή σε αυτή τη διάλεκτο, το άτονο /ο/ γίνεται /u/. Συνεπώς, δεν υφίσταται πραγματική μορφολογική μεταβολή, αλλά αυτό το οποίο διαφέρει είναι η θέση του τόνου, η οποία προκαλεί αλλαγή του /ο/ σε /u/. Αντίθετα, τα *-μνα*, *-μνταν*, και *-μντων* είναι μορφολογικές παραλλαγές.

¹⁹ www.lesvos.lmgd.philology.upatras.gr.

²⁰ Ο Stolz (2008 : 225) αναφέρει μία αξιοσημείωτη περίπτωση διπλού μαρκαρίσματος πτώσης-αριθμού-γένους στα οριστικά επίθετα της Λιθουανικής, όπου ο δείκτης οριστικότητας εμφανίζεται μεταξύ δύο πανομοιότυπων μορφημάτων κρεμάστρα (π.χ. *pauj-q-j-q* νέο-ΑΙΤ.ΕΝ.ΑΡΣ-ΟΡ-ΑΙΤ.ΕΝ.ΑΡΣ ‘το νέο’).

²¹ Όπως αποδεικνύεται από τους Ralli et al. (2004), με εξαίρεση τα ουσιαστικά που τελειώνουν στο λατινογενές επίθημα *-αρ(ς)*, αυτά τα οποία φέρουν διαφανές παραγωγικό επίθημα εξαιρούνται από την ετερόκλιση.

²² Τα υποκείμενα θεματικά αλλομορφα (πριν από την εφαρμογή του διαλεκτικού φωνολογικού νόμου της αποβολής των /i/ και /u/ σε άτονη θέση) και για τα δύο ουσιαστικά είναι *καρβουνιαρη* ~ *καρβουνιαρηδ* και *τζουμπανη* ~ *τζουμπανηδ*. Το γεγονός ότι τα θεματικά αλλομορφα περιέχουν ένα τελικό /i/ το οποίο αποβάλλεται φωνολογικά σε άτονη θέση αποδεικνύεται, μεταξύ άλλων, από την ουράνωση του ρινικού /n/ μπροστά από /i/.

με την ΚΤ2 (η κανονική κλιτική τάξη καθορίζεται από τη θεματική αλλομορφία), αλλά αυτά επίσης εμφανίζουν έναν νεωτερικό τύπο, σύμφωνα με την ΚΤ1 (κλιτική τάξη χωρίς θεματική αλλομορφία):

(12)

	α. <i>καρβ(ου)νιάρ(η)ς</i>		β. <i>τζουμπάν(η)ς</i>	
	ΚΤ2	ΚΤ1	ΚΤ2	ΚΤ1
ΟΝ/ΑΙΤ/ΚΛΗΤ.ΕΝ	καρβνιάρ-s		τζουμπάν'-ς	
ΓΕΝ.ΕΝ	καρβνιάρ-ø		τζουμπάν'-ø	
ΟΝ/ΑΙΤ/ΚΛΗΤ.ΠΛΗΘ	καρβνιάρδ-ις	καρβνιαρ-οί	τζουμπάνδ-ις	τζουμπαν'-οί
ΓΕΝ.ΠΛΗΘ ²³	----		----	

όπου *καρβνιαρ-* και *τζουμπαν'-* είναι τα επιφανειακά θεματικά αλλόμορφα στον ενικό αριθμό και *καρβνιαρδ-* και *τζουμπανδ-* εκείνα που χρησιμοποιούνται στον πληθυντικό.

Όπως απεικονίζεται στο (12), η ετερόκλιση εντοπίζεται στο μαρκαρισμένο περιβάλλον του πληθυντικού, όπου ο εκτεταμένος αλλομορφικός τύπος, με άλλα λόγια το θέμα σε -δ- τείνει να υποκατασταθεί από το συντομότερο αλλόμορφο, δηλαδή το θέμα χωρίς το -δ-. Υποθέτω ότι η μείωση της αλλομορφίας έχει υποκινήσει μία αλλαγή από την ΚΤ2 στην ΚΤ1, με άλλα λόγια, τη μεταφορά από την κλιτική τάξη των ουσιαστικών με αλλομορφία στην κλιτική τάξη των ουσιαστικών χωρίς αλλομορφία. Μία αλλαγή στην κλιτική τάξη προκαλεί επίσης μετακίνηση τόνου από την παραλήγουσα στην τελική συλλαβή, εξυπηρετώντας έτσι την ανάγκη για διάκριση των τύπων στον ενικό και τον πληθυντικό. Πράγματι, εάν ο τόνος είχε παραμείνει στην προτελευταία συλλαβή (π.χ. **καρβνιάρ-οι*, **τζουμπάν'-οι*), το τελικό /i/ θα είχε αποκοπεί σε άτονη συλλαβή και οι δύο τελικοί τύποι θα αλληλεπικαλύπτονταν, δηλαδή οι υπάρχοντες ΓΕΝ. ΕΝ τύποι *καρβνιάρ/τζουμπάν* και οι υποθετικοί ΟΝ/ΑΙΤ/ΚΛΗΤ.ΠΛΗΘ θα ήταν ίδιοι (*καρβνιάρ/τζουμπάν'*).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η παρουσία ετερόκλισης στον πληθυντικό των ουσιαστικών της Λεσβιακής και της Αϊβαλιώτικης υποστηρίζει την υπόθεση του Stump (2006: 29 κ.ε.), σύμφωνα με την οποία όταν δύο κλιτικές τάξεις εμπλέκονται στην ετερόκλιση, η τάξη «εισβολέα» αναμένεται να καταλάβει τα πιο μαρκαρισμένα σύνολα κελιών (στην περίπτωσή μας, τον πληθυντικό αριθμό). Παράλληλα, όμως, επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό του Maiden ότι η ετερόκλιση δημιουργείται από τη μορφολογία και σχετίζεται με τη θεματική αλλομορφία, δεδομένου ότι η εξάλειψη της θεματικής αλλομορφίας στα Λεσβιακά/Αϊβαλιώτικα αρσενικά ουσιαστικά σε -ης ίσως καθιστά μία κλιτική τάξη (ΚΤ1) περισσότερο προνομιούχα από την άλλη (ΚΤ2) και την ορίζει ως «εισβολέα».

Στο σημείο αυτό, θα πρέπει να επισημάνω ότι η θεματική αλλομορφία είναι εξαιρετικά ισχυρή στην Ελληνική και τις διαλέκτους της και είναι ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες για την καταχώρηση ουσιαστικών και ρημάτων σε κλιτικές τάξεις.²⁴ Όπως σημειώνεται από τη Ralli (2006), η ιδιότητα πολλών ουσιαστικών της Ελληνικής να έχουν ξεχωριστά αλλόμορφα στον ενικό και τον πληθυντικό ίσως ακόμη δρα ως εμπόδιο στη διείδυση των νεωτερικών τύπων. Συνεπώς, στα παραδείγματα που απεικονίζονται στο (12), η ιδιότητα αυτή εξηγεί την αντίσταση σε μία συντριπτική

²³ Η μορφή της γενικής πληθυντικού έχει χαθεί από τα περισσότερα ουσιαστικά των διαλέκτων.

²⁴ Σύμφωνα με Ράλλη (2005) και Ralli (2006), τα ουσιαστικά της Ελληνικής ταξινομούνται σε οκτώ κλιτικές τάξεις βάσει (α) της μορφής του συνόλου των κλιτικών επιθημάτων και (β) της παρουσίας ή απουσίας θεματικής αλλομορφίας.

επικράτηση του τύπου της ΚΤ1 και τη μακρόχρονη παρουσία των εναλλακτικών μορφών (από τα κείμενα που απαντούν πρώτη φορά τον 17^ο αιώνα), δηλαδή των παλαιότερων τύπων της ΚΤ2 και των νεωτερικών της ΚΤ1 στον πληθυντικό αριθμό.

2.3.2 Ποικιλία στην κλίση και γλωσσική επαφή

Σε αυτή την ενότητα, μελετώνται τα Καππαδοκικά, μια άλλη διάλεκτος της Μικράς Ασίας που αποτελεί πρότυπο για το πώς μία κατάσταση γλωσσικής επαφής μπορεί να προκαλεί ή να ενισχύει την ποικιλία στην κλίση. Τα Καππαδοκικά έχουν υποστεί τουρκική επιρροή λόγω της εισβολής των Σελτζούκων Τούρκων τον 11^ο αιώνα και της επακόλουθης κατάκτησης της Μικράς Ασίας από τους Οθωμανούς Τούρκους τον 14^ο αιώνα (βλ., μεταξύ άλλων, Dawkins 1916 και Janse προσεχώς). Ας δούμε το παρακάτω δείγμα της ονοματικής κλίσης (13β) της νοτιοανατολικής Καππαδοκικής, εν συγκρίσει με το αντίστοιχο της ΚΝΕ (13α), όπως δίνεται από τον Janse (προσεχώς) και τη Ralli (2009):

(13)	α. ΚΝΕ	β. Νοτιοανατολικά Καππαδοκικά ²⁵		
	φυτό.ΟΥΔ			
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
ΟΝ/ΑΙΤ/ΚΑΤ	φυτό-ό	φυτό-ά	φυτό-θ	φυτό-ά/φυτό-γιά/φυτό-για
ΓΕΝ	φυτό-ού	φυτό-ών	φυτό-ού/ φυτό-ιού/ φυτό-γιου	φυτό-ού/ φυτό-γιού/ φυτό-γιου
	γυναίκα.ΘΗΛ			
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
ΟΝ/ΑΙΤ/ΚΑΤ	γυναίκα-θ	γυναίκα-ες	ναίκα-θ	ναίκα-για/ναίκα-ες
ΓΕΝ	γυναίκα-ς	γυναίκα-ών	ναίκα-γιου	ναίκα-γιου/ναίκα-εζ-γιου
	άνθρωπος.ΑΡΣ			
	Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
ΟΝ	άνθρωπ-ος	άνθρωπ-οι	άτρωπος-θ	άτρωπος-για
ΑΙΤ	άνθρωπ-ο	ανθρώπ-ους	άτρωπος-θ	άτρωπος-για
ΓΕΝ	ανθρώπ-ου	ανθρώπ-ων	άτρωπος-γιου	άτρωπος-για-γιου ²⁶

Όπως φαίνεται στο (13β), τα ουσιαστικά των Καππαδοκικών παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ποικιλίας. Πιο συγκεκριμένα, το χαρακτηριστικό του πληθυντικού και της γενικής δεν συγχωνεύονται στο μόρφωμα κρεμάστρα *-ων*, όπως στην ΚΝΕ (13α), αλλά πραγματώνονται από ξεχωριστούς δείκτες, οι οποίοι, σε κάποιες περιπτώσεις, προστίθενται στη βάση, ο ένας μετά τον άλλον, όπως για παράδειγμα στο *ναίκα-ες.ΠΛΗΘ.ΓΙΟΥ.ΓΕΝ*. Για να είμαστε πιο συγκεκριμένοι, στο (13α) ο πληθυντικός των λέξεων *φυτό*, *γυναίκα* και *άνθρωπος* σχηματίζεται με το συνδυασμό ενός θέματος (*φυτό-*, *γυναίκα-*,

²⁵ Η νοτιοανατολική Καππαδοκία (οι πόλεις Σήμαντρα και Ούλαγατς) είναι η περιοχή με τις πιο σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την ΚΝΕ.

²⁶ Βλέπε Janse (2004) για περισσότερους τύπους σε *-γιαγιου*.

ανθρωπ-) και ενός κλιτικού επιθήματος κρεμάστρα το οποίο εκφράζει τα χαρακτηριστικά της πτώσης και του αριθμού. Αντίθετα, στο (13β), υπάρχει ποικιλία τύπων οι οποίοι κυμαίνονται από τα κανονικά *φωτ-ά* και *ναίκ-ες* μέχρι τα νεωτερικά *φωτ-γιά*, *φωτό-για*, *φωτ-γιού*, *φωτό-γιου*, *ναίκα-για*, *ναίκα-γιου*, *ναίκες-γιου*, *άτρωποζ-για*, *άτρωποζ-για-γιού*, ανάλογα με την πτώση. Τρία φαίνεται ότι είναι τα βασικά σημεία ενδιαφέροντος. Πρώτον, στην κλίση της Καππαδοκικής, το γραμματικό γένος έχει χάσει την τυπική διάκρισή του στις τιμές αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο -τουλάχιστον στα περισσότερα ονοματικά παραδείγματα- προς όφελος του τύπου του ουδέτερου. Η αλλαγή αυτή έχει διευκολύνει τη διάδοση του δείκτη του πληθυντικού *-για*, ο οποίος προέρχεται από επανανάλυση των ουδέτερων ουσιαστικών της Ελληνικής σε *-ι* (π.χ. *μάτ(ι)*).EN²⁷, *μάτι-α*.ΠΛΗΘ, επαναναλυμένο ως *μάτ-ια*), σε ουσιαστικά όπως *άτρωπος* και *ναίκα* (για αυτή την αλλαγή δεξ, επίσης, Janse 2004 και Ralli 2009). Παρόλο που τα ίχνη του πραγματικού γένους δεν έχουν χαθεί πλήρως στα Καππαδοκικά (βλ. Dawkins 1916 και Karatsareas 2009, 2011), η εξαφάνιση μορφολογικά διακριτών τιμών γένους φέρνει την Καππαδοκική πιο κοντά στην Τουρκική, όπου το γραμματικό γένος δεν πραγματώνεται μορφολογικά. Δεύτερον, η ιδιότητα της Ελληνικής να σχηματίζει κλιτούς τύπους με βάση θέματα (Ράλλη 2005) φαίνεται να έχει χάσει την εκτεταμένη εφαρμογή της, όπως γίνεται φανερό από την ύπαρξη τύπων του πληθυντικού όπως *φωτό-για*, *ναίκα-για*, και *άτρωποζ-για*, τα οποία βασίζονται σε ολόκληρη τη λέξη, όπως χρησιμοποιείται στην ονομαστική ενικού. Αυτή η αλλαγή είναι, επίσης, κατάλοιπο της Τουρκικής, όπως παρουσιάζεται στο (14), όπου η κλίση της λέξης *άνθρωπος* απαντάται στην Τουρκική και στην νοτιοανατολική Καππαδοκία.

(14)	α. Τουρκική	β. Νοτιοανατολική Καππαδοκική
ON.EN	adam	άτρωπος
GEN.EN	adam-in	άτρωποζ-γιου
ON.ΠΛΗΘ	adam-lar	άτρωποζ-για
GEN.ΠΛΗΘ	adam-lar-in	άτρωποζ-για-γιου

Τρίτον, υπάρχουν ίχνη ενός συγκολλητικού μοτίβου [ΛΕΞΗ-ΠΛΗΘ-ΓΕΝ], όπως φαίνεται από τους τύπους του πληθυντικού *άτρωποζ-για-γιου* και *ναίκ-εζ-γιου*, όπου ο κανονικός διαχτυκός χαρακτήρας της κλίσης (επιθήματα κρεμάστρα σε *-οι* και *-ες*, αντίστοιχα) έχει αντικατασταθεί από το συγκολλητικό -τυπικό της Τουρκικής (14)- όπου ο δείκτης του πληθυντικού (*-για* ή *-εζ*) ακολουθείται από ένα ξεχωριστό δείκτη γενικής πτώσης *-γιου*. Η αλλαγή αυτή συνιστά μία αναπροσαρμογή των κλιτικών καταλήξεων: το *-γιου* πρέπει να έχει χάσει την πραγματική τιμή του ενικού αριθμού, αφού εμφανίζεται να έπεται του δείκτη του πληθυντικού (*-για*), και το *-για* από μόνο του δε θα μπορούσε πλέον να αναπαριστά τις συγκρητικές τιμές πτώσης της ονομαστικής/αιτιατικής/κλητικής (14α), επειδή ακολουθείται από το δείκτη της γενικής *-γιου*.

Ωστόσο, δε μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι ολόκληρο το ονομαστικό σύστημα της Καππαδοκίας έχει μετατραπεί σε συγκολλητικό, αφού υπάρχουν πολλά ουσιαστικά τα οποία δεν εμφανίζουν συγκόλληση. Αντίθετα, αυτό που φαίνεται στο (13β) είναι ένα στοιχείο πιθανής αλλαγής σε εξέλιξη προς τα τέλη του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, όπου πολλοί νεωτερικοί τύποι συνυπάρχουν με τους προγενέστερους. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός

²⁷ Όπως στις Βόρειες Ελληνικές διαλέκτους, το άτονο /i/ της Καππαδοκικής αποβάλλεται.

ότι διάχυση εμφανίζεται ακόμη σε μερικά ουσιαστικά της Καππαδοκικής, όπως φαίνεται από τον κλιτό τύπο *φντά* (13β), ο οποίος συνδυάζει το θέμα *φντ-* με την κατάληξη κρεμάστρα *-α*.

Επί τη βάσει των παραπάνω παρατηρήσεων, η Καππαδοκική αποτελεί ένα καλό παράδειγμα γλώσσας όπου η ποικιλία θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως προερχόμενη από εξωγλωσσική αιτία, δηλαδή την επαφή. Εντούτοις, σύμφωνα με τον Karatsarea (2011) η αλλαγή στο γένος και στην ονοματική κλίση της Καππαδοκικής γενικότερα ανάγεται σε έναν κοινό γλωσσικά πρόγονο των περισσότερων ποικιλιών της Μικράς Ασίας, βασισμένο στην Ελληνική. Ο Karatsareas υποστηρίζει ότι αυτή η αλλαγή ξεκίνησε από ενδογλωσσικές αιτίες, αλλά ενισχύθηκε λόγω της ισχυρής επαφής με την Τουρκική. Σύμφωνα με τη μελέτη του, οι πρώτες εκδηλώσεις αυτών των αλλαγών προηγούνται της τουρκικής εισβολής και ανάγονται στη Μεσαιωνική Μικρασιατική Κοινή, τον κοινό πρόγονο των μικρασιατικών διαλέκτων.

Ανεξάρτητα από την έκταση της επιρροής της Τουρκικής στην κλίση της Καππαδοκικής, εάν δηλαδή υποκίνησε ή απλώς ενίσχυσε την αλλαγή, κανείς δεν θα πρέπει να αρνηθεί το σημαντικό ρόλο του παράγοντα της γλωσσικής επαφής στη δημιουργία της ποικιλίας.

3. Επίλογος

Στην μελέτη αυτή προσφέρω μία γενική επισκόπηση περιπτώσεων αναφορικά με την ποικιλία στην κλίση, την παραγωγή και τη σύνθεση. Εστίασα το ενδιαφέρον μου σε μονογλωσσικά και διαλεκτικά δεδομένα, και υποστήριξα ότι ενδογλωσσικοί παράγοντες κυριαρχούν στην παραγωγή και στη δημιουργία της μορφολογικής ποικιλίας. Για το σκοπό αυτό, έχω παραθέσει δεδομένα από την Ελληνική, μία γλώσσα η οποία εμφανίζει σημαντικό βαθμό ποικιλίας, ιδιαίτερα διαλεκτικής, και έχει επαρκώς μελετηθεί σε διαχρονικό και συγχρονικό επίπεδο. Μελέτησα επιπλέον την εμφάνιση ποικιλίας σε περιπτώσεις γλωσσικής επαφής, συγκεκριμένα, σε εκείνες τις διαλέκτους της Ελληνικής οι οποίες έχουν επηρεαστεί από διαφορετικές τυπολογικά γλώσσες, όπως την συγκολλητική Τουρκική και την ημι-αναλυτική Ρομανική. Υποστήριξα πως η ποικιλία σε εξέλιξη θα μπορούσε να προηγείται της επαφής, και για το λόγο αυτό, είναι δύσκολο να εξακριβώσουμε αν η γλωσσική ποικιλία σε περιπτώσεις επαφής οφείλεται στην επαφή ή σε ενδογλωσσικές διαδικασίες ή και στα δύο. Η ενσωμάτωση της μελέτης της γλωσσικής ποικιλίας σε εκείνες της θεωρητικής μορφολογίας, της διαλεκτολογίας και της αλλαγής λόγω επαφής αποτελεί ένα φιλόδοξο στόχο. Ελπίζω να έχω προσφέρει στοιχεία για μελλοντική έρευνα στοχεύοντας στην προώθηση της έρευνας αναφορικά με το αντικείμενο της μορφολογικής ποικιλίας.

Βιβλιογραφία

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός Δανεισμός της Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Αυτοέκδοση.
- Andreou, M. (2015). *On Headedness in Word Formation*. Διδακτορική διατριβή. University of Patras.
- Bisang, W. (2011). Variation and reproducibility in linguistics. Στο P. Siemund (επιμ.), *Linguistic Universals and Language Variation*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 237-263.
- Carstairs, A. (1987). *Allomorphy in Inflection*. London: Croom Helm.

- Dawkins, R. (1916). *Modern Greek in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26: 210-231.
- Janse, M. (2004). Animacy, definiteness and case in Cappadocian and other Asia Minor dialects. *Journal of Greek Linguistics* 5: 3-26.
- Janse, M. (forthcoming). Cappadocian. Στο Ch. Tzitzilis (επιμ.), *The Greek Language and its Dialects*. Thessaloniki: Institute of Modern Greek Studies.
- Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη. (1998). *Λεξικό της Κοινής Νέας Ελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Καραναστάσης, Α. (1997). *Γραμματική των Ελληνικών Ιδιομάτων της Κάτω Ιταλίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Karatsareas, P. (2009). The loss of grammatical gender in Cappadocian Greek. *Transactions of the Philological* 2: 196-230.
- Karatsareas, P. (2011). *A Study of Cappadocian Greek Nominal Morphology from a Diachronic and Dialectological Perspective*. Διδακτορική διατριβή. University of Cambridge.
- Koutsoukos, N. & M. Pavlaku. (2009). A Construction Morphology Account of agent nouns in Modern Greek. *Patras Working Papers in Linguistics* 1: 106-126.
- Maiden, M. (2009). Where does heteroclisis come from? Evidence from Romanian dialects. *Morphology* 19: 59-86.
- Matras, Y. (2009). *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Plag, I. (1999). *Morphological Productivity. Structural Constraints in English Derivation*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Rainer, F. (1989). *I Nomi di Qualità nell'Italiano Contemporaneo*. Vienna: Braumüller.
- Rainer, F., Dressler, W. U., Kastovsky, D. & H. C. Luschützky. (2008). Editor's introduction. Στο Rainer, F., Dressler, W. U., Kastovsky, D. & H. C. Luschützky (επιμ.), *Variation and Change in Morphology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1-13.
- Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ράλλη, Α. (2007). *Η Σύνθεση Λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ralli, A. (2006). On the role of allomorphy in inflectional morphology: Evidence from dialectal variation. In Giandomenico Sica (επιμ.), *Open Problems in Linguistics and Lexicography*. Milano: Polimetrica, 150-172.
- Ralli, A. (2009). Morphology meets dialectology: Insights from Modern Greek dialects. *Morphology* 19 (1): 87-105.
- Ralli, A. (2012). Verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). Στο M. Vanhove, Th. Stolz, A. Urdze, H. Otsuka (επιμ.), *Morphologies in Contact. Studia Typologica (STUF)*. Berlin: Akademie Verlag, 177-194.
- Ralli, A. (2013). *Compounding in Modern Greek*. Dordrecht: Springer.
- Ralli, A. Ms. *Aivali: Aeolian Land*. Patras: University of Patras.
- Ralli, A., Melissaropoulou, D. & Th. Tsiamas. (2004). Restructuring in the nominal paradigm of Aivaliot and Moschonisiot. *Studies in Greek Linguistics* 2004: 568-579.
- Ralli, A. & M. Andreou. (2012). Revisiting exocentricity in compounding: Evidence from Greek and Cypriot. Στο F. Kiefer, M. Ladányi, P. Siptár (επιμ.), *Current Issues in Morphological Theory*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 65-82.
- Rohlf, G. (1997). *Studi e Ricerche su Lingue e Dialetti d'Italia*. Milano: Sansoni [1st ed. Firenze 1972].
- Scalise, S. (1992). Compounding in Italian. *Rivista di linguistica* 1: 175-200.
- Scalise, S. & A. Fábregas. (2010). The head in compounding. Στο S. Scalise and I. Vogel (επιμ.), *Cross Disciplinary Issues in Compounding*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 109-126.
- Stolz, T. (2008). Pleonastic morphology dies hard: Change and variation of definiteness inflection in Lithuanian. Στο Rainer, F., Dressler, W. U., Kastovsky, D. & H. C. Luschützky (επιμ.), *Variation and Change in Morphology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 217-244.

- Stork, Y. (2004). Die Sprachökonomie im 19 Jahrhundert. Zur Ausdifferenzierung eines Konzepts. In Gerda Hassler and Gemma Volkmann (επιμ.), *History of Linguistics in Texts and Concepts. Geschichte der Sprachwissenschaft in Texten und Konzepten*, vol. 1. Münster: Nodus, 353-363.
- Stump, G. (2006). Heteroclisys and paradigm linkage. *Language* 82: 279-322.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. (1963). Η βουλευτίνα και ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών. Στο *Άπαντα Τριανταφυλλίδη*, τομ. 2, 326-334. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη.
- Trudgill, P. (2009). Sociolinguistic typology and complexification. Στο G. Sampson, D. Gil & P. Trudgill (επιμ.), *Language Complexity as an Evolving Variable*. Oxford: Oxford University Press, 98-109.